

MOEDERHUIS DER FRANCISCANESSEN VAN DONGEN

VERKENNING HOGE HAM 25, DONGEN

Objectgegevens

Bouwjaar: vanaf 1801.

Rijksmonumentnummer: 517206

Kadastrale aanduiding: Dongen, sectie B, nummer 3905

Locatie: Dongen, Hoge Ham 25 (5104 JA)

INHOUDSOPGAVE

- 1. HERONTWIKKELING**
- 2. GESCHIEDENIS**
- 3. HET KLOOSTERGEBOUW**
- 4. STICHTING MARIAOORD**
- 5. SLIMME-ZORGCONCEPTEN**

Bronnen:

- J. Smits; Vademecum der religieuzen en hun kloosters in Noord-Brabant
- Ergoed.nu; Zorg en Toekomst, van oude naar nieuwe waarden
- Website provincie Noord-Brabant
- Website Stichting Maria-oord.

1. HERONTWIKKELING

Van oude naar nieuwe waarden

De Congregatie van de Zusters Franciscanessen te Dongen bouwt aan een nieuwe toekomst voor het klooster. Dat doet ze met vertrouwen en met oog voor maatschappelijke veranderingen die nodig of wenselijk zijn. De ontwikkelingen die hier plaatsvinden zullen wederom een rol van betekenis spelen in de vernieuwing van de maatschappij en de economie. Daarom wordt de komende jaren het accent verlegd van (ontwikkeling van) onderwijs naar “Zorg en Toekomst.”

Om te spreken met de woorden van Zr. Rafael Kops (overste van de congregatie): “Wij hebben in onze jeugd gevormd en onderwezen en nu we zelf oud geworden zijn delen we ons huis met mensen die ouder geworden zijn en zorg behoeven. Dit geeft ons hoop dat wat hier heeft plaatsgevonden doorgegeven wordt zelfs over ons graf heen als wij er niet meer zijn.”

Ambitie

Door een goede samenwerking met partijen als ACTIZ, zorgverzekeraars, Brabants onderwijs en kennisinstellingen, wetenschappelijk onderwijs, bedrijfsleven, gemeentelijke en provinciale overheid, vindt er snelle uitwisseling en toepassing van kennis en ervaring binnen een keten van wetenschappelijk onderzoek, cliëntzorg, bestuurlijke organisaties en onderwijs plaats. Daardoor heeft Maria-Oord als zorgverstrekker de mogelijkheid om te anticiperen op innovatieve oplossingen om de zorg in de toekomst betaalbaar, beheersbaar en van hoog kwalitatief niveau te houden en aan te laten sluiten op de behoeften van de gebruikers van de toekomst. De intentie is om bij de herontwikkeling in het kloostercomplex toepassing te geven aan de meest recente (technische) innovaties binnen de zorgverlening aan ouderen, en aldus mede een impuls te geven aan de kenniseconomie binnen de zorgsector. Een “erfgoedzorglab” voor kleinschalige, haalbare, betaalbare ouderenzorg vanuit een beeldbepalend cultuurhistorische locatie in het centrum van een dorp en het hart van een gemeenschap. De kracht van de ontwikkeling op deze locatie is de voormalige bestemming van het complex en de geleidelijkheid van het proces, dit laatste biedt de mogelijkheid voortdurend adequaat te anticiperen op toekomstvisies en implementatie van meest recente ontwikkelingen. In samenwerking met “Slimme Zorg Noord-Brabant” kunnen we echt implementeren wat de ouderenzorg beter en goedkoper maakt. Een kleine pilot die spraakmakend kan zijn en snel kan multipliceren.

Transitietraject

Op zich is de geleidelijke transitie van klooster naar woonzorgcomplex, waarbij de huidige bewoners gaandeweg een steeds kleiner deel van het complex gaan benutten met omzetting van het resterende gedeelte naar een woonzorgcomplex, al ambitieus. Het gaat daarbij om kleinschalige zorg in de “thuisituatie” van een klooster. Deze situatie biedt handvatten om te komen tot het experimenteren met en het opzetten van concepten van slimme zorg.

Openstelling voor publiek

De Zusters Franciscanessen wonen ruim 200 jaar in Dongen. Naast de onderwijskundige zorg voor de jeugd werd ook de medemens in een breed perspectief niet vergeten. Het werk van de Zusters en vooral hun inzet heeft een enorme bijdrage geleverd aan de cultuurhistorie (en het cultureel erfgoed)

van Dongen. De DNA van het complex is beleefbaar en voelbaar. In het monumentale front bevinden zich 2 authentieke stijlkamers waarin de rijke historie van het pand zowel als de onderwijskundige ontwikkeling die er heeft plaats gevonden afleesbaar en invoelbaar zijn. De congregatie verleent graag haar medewerking aan openstelling en ontsluiting van de ruimtes voor een breder publiek, zodat het cultureel erfgoed wordt ontsloten. Ook de prachtige kapel met bijzonder glas-in-lood van Nicolas en schilderijen van Joan Collette is publiekstoegankelijk. Deze kapel ontving in 2005 de Monumentenprijs van Brabant. Het complex levert hierdoor een bijdrage aan de regionale beeldverhalen.

Care-community

De ambitie van de congregatie is een perfecte situatie creëren voor de ouder wordende woonconsument met een toenemende zorg- /servicevraag met voldoende garanties voor bewaking van life-style en identiteit van de onderscheidende doelgroepen. Ter waarborging van continuïteit van het zorgvolume behoort de ontwikkeling op het terrein van seniorenappartementen met als doel samen met zorglocaties een care-community te realiseren. Onderscheidende elementen zijn hierbij de signatuur en achtergrond van de locatie, de groene woonomgeving in monumentale setting en de samenwerking met hoogwaardige partners voor wonen en zorg. Strategische uitdagingen zijn: de afbouw van de zorg aan de kloostergemeenschap onder de opbouw van reguliere zorg. Het waarborgen van de continuïteit door opbouw/transitie naar verpleeghuiszorg voor “leken” onder afbouw van zorg aan de kloosterlingen.

De uitbreiding van het zorgvolume VPT, extramurale zorg in appartementen, palliatieve zorg en low cure. De ontwikkeling van het terrein Hoge Ham naar seniorenappartementen met als doel samen met de zorglocaties een care-community te realiseren.

Kleinschaligheid

De kleinschaligheid en flexibiliteit van de organisatie maakt het ontwikkelen van het zorggebied tot een innovatief hoogstaande omgeving mogelijk. Een zo groot mogelijke zelfredzaamheid van patiënten en cliënten moet het leidende principe worden in de zorg. Vergrijzing en ontgroening noodzaken tot een andere minder arbeidsintensieve wijze van zorg verlenen.

In de toekomst zal meer kwaliteit met minder mensen moeten worden geboden. Dat daagt uit om slimmer en anders te werken. Hierbij spelen zelfmanagement, zorg op afstand, Domotica, productvernieuwing, sociale innovatie, procesinnovatie, buurtzorg, multidisciplinaire samenwerking, ketenintegratie en oplossingsgericht denken een belangrijke rol.

2. GESCHIEDENIS

Het klooster gesticht

Het klooster is gesticht in 1801 door vier zusters en twee jonge vrouwen die zuster wilden worden. De vier zusters hadden op dat moment veel achter de rug. Zij waren ten gevolge van de Franse Revolutie uit hun klooster in Leuven verdreven. Omdat zij hun religieus leven wilden doorzetten weken zij uit naar Brabant en na enige omzwervingen kwamen zij terecht in Dongen. Het 'Bollekens Slotje', een flink herenhuis met een gracht er omheen werd hun woning. Het oude herenhuis werd in de loop van de tijd vervangen door nieuwbouw.

De congregatie Zusters Franciscanessen van Dongen

De oorsprong van de penitenten-recollectinen gaat terug tot 1623, toen Moeder Johanna van Jezus een hervormd klooster stichtte in Limburg, de penitenten Recollectinen van de Reforme van Limburg. Dit klooster behoorde tot de Derde Orde van de H. Franciscus van Assisië. In 1695 richtten zij een klooster op in Leuven. De Zusters werden tijdens de Franse Revolutie verdreven en vluchtten vanuit België naar West-Brabant. Na omzwervingen belandden ze in 1797 in Besoyen bij Waalwijk. Zuster Constantia werd in 1801 de eerste overste van de Stichting in Dongen, geleid door de vicaris Adr. Oomen. Van deze Congregatie uit volgde de Stichting van de Congregatie van Etten in 1820 en later de Congregaties van Roosendaal (Mariadal) en van Oudenbosch.

De geschiedenis van de vestigingen van de penitentenrecollectinen is gecompliceerd. Mede omdat zij oorspronkelijk geen succursalen, een nevenvestiging van een klooster, kenden. Elke nieuwe stichting had een op zich zelfstaand huis met een zogenaamde 'stabilitas loci' (gebonden aan de plaats). Zodoende ontstonden afscheidingen. In 1820 begon men met het oprichten van scholen.

De zusters Franciscanessen van Dongen vormen één van de oudste congregaties van Nederland. In Dongen richtten de zusters zich op de vrouwelijke jeugd met onderwijs en opvoeding. 200 jaar lang hebben de zusters onderwijs gegeven in Dongen. Er was een mogelijkheid om meisjes intern op te leiden, de zusters hadden een lagere school en ze runden een bewaarschool en een kweekschool. Vele zusters in de Noord-Brabantse kloosters waren verbonden met het klooster in Dongen. De Zusters Franciscanessen richtten zich op onderwijs, de zusters hebben een grote rol gespeeld in de opleiding van vele Brabantertjes.

Onderwijs is de maat van kennis. De reikwijdte strekte veel verder dan de regionale omgeving. Velen woonden daarom als pensionnaires intern. Het pensioonaat verwierf een landelijke bekendheid. Door de aanwezigheid en vooral door inkomsten van het pensioonaat, werden de onderwijsactiviteiten uitgebreid tot lokale externe scholen. In wezen waren de Zusters feministen 'avant la lettre', want zij verdienden zelf de kost. Zo kon ook de Dongense jeugd genieten van de waardevolle kennis van de zusters, die ongetwijfeld de inhoud en de vorm van hun verdere leven heeft bepaald.

Het netwerk van deze zusters was groot. Naast onderwijs breidde ook de congregatie steeds verder uit. Vanuit het moederhuis Dongen zijn nog twintig filiaalhuizen gesticht in Noord-Brabant, Zeeland, Delfshaven en Amsterdam. Ook zijn de zusters over zee gegaan en hebben ze missiehuizen op Curaçao en in Indonesië gesticht.

In de jaren '50 werd bejaardenzorg toegevoegd aan het werk en na Vaticanum II mochten de zusters vrij solliciteren. In de jaren '80 stootte men de scholen af en rond het jaar 2000 verrichtten de meeste

zusters vrijwilligerswerk. Het kloostercomplex te Dongen is het huis, waar de bejaarde zusters van de opgeheven filiaalvestigingen kunnen wonen. Eind jaren tachtig trokken de Zusters zich terug uit het onderwijs, maar bleven dienstbaar aan de Dongense gemeenschap, want naast de onderwijskundige zorg voor de jeugd werd ook de medemens in een breed perspectief niet vergeten. Het werk van de Zusters en vooral hun inzet heeft een enorme bijdrage geleverd aan het cultureel erfgoed van Dongen.

De kapel van het Moederhuis ontving in 2005 de Monumentenprijs Brabant.

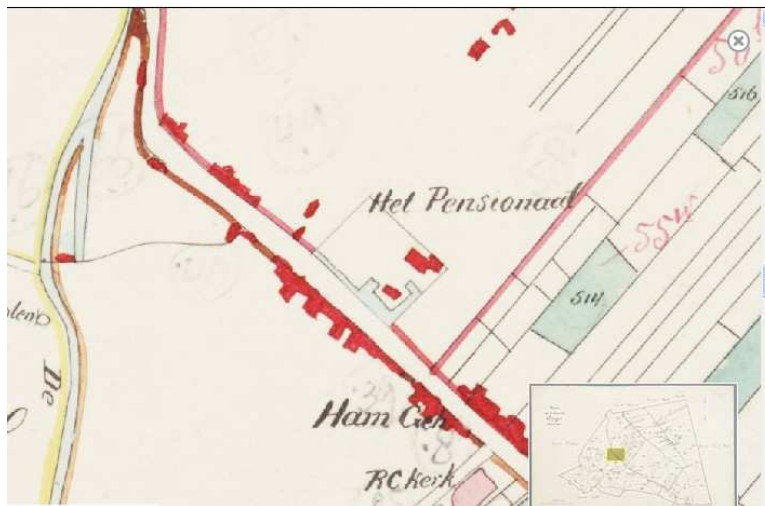
3. HET KLOOSTERGEBOUW

Het monument

Het klooster aan de Hoge Ham in Dongen is aangewezen als rijksmonument. Het complex is van cultuurhistorisch belang als uitdrukking van de ontwikkeling van het internaatsonderwijs aan kinderen. Het klooster is een goed voorbeeld van een typologische ontwikkeling van het katholieke congregatieklooster. Klooster en kapel hebben beide architectonische waarden vanwege vormgeving, ornamentiek en materiaalgebruik. Het gebouw heeft een grote rol gespeeld in de ontwikkeling van het internaatsonderwijs. Het klooster in Dongen is het Moederhuis, hier zetelt het bestuur van de congregatie.

Ligging

Het complex maakt onderdeel uit van het oorspronkelijke historische bebouwingslint van Dongen. Deze lintbebouwing bepaalt voor een belangrijk deel de ruimtelijke structuur van de gemeente. De herbestemming draagt bij in de instandhouding van het karakter van het bebouwingslint. Behoud van waardevolle bebouwing is van groot belang voor het karakter van het bebouwingslint.

Kaart uit 1811 waarop het klooster staat geduid als pensionaat

Kaart uit 1936 waarop goed te zien is hoe het klooster in korte tijd is uitgebreid

Huidige situatie

Beschrijving van het gebouw

In het huidige gebouw is niets meer te ontdekken van het oorspronkelijke het Bollekens Slotje. Het oude herenhuis is geleidelijk geheel vervangen naar de wensen van de die tijd. Het middengedeelte van het huidige hoofdgebouw kwam in 1858 tot stand naar ontwerp van architect Oomen, in een eclectische stijl met kenmerken uit de neorenaissance en de neogotiek. De rest van het gebouw, met de naar voren springende zijvleugels, verrees in 1898 in neorenaissance-stijl.

Ook de kloosterkapel werd in 1898 gebouwd. Dit is een forse driebeukige neogotische kruiskerk met dakruiter naar ontwerp van C.F. van Genk. Zij was een geschenk aan de congregatie van de heer Jac. Maassen bij gelegenheid van het zilveren kloosterfeest van de vicares Mère Antonine Maassen op 19 januari 1898. In de jaren 1924-1925 werd de kapel inwendig beschilderd door de Werkplaats voor Kerkelijke Kunst P.J. Cuypers & Co te Roermond en Joan Collette. In de jaren tachtig van de twintigste eeuw en in 2001 zijn klooster en kapel uitgebreid gerestaureerd.

Belangrijke elementen van het gebouw zijn de grote van het gehele complex, het complex bepaalt het straatbeeld sterk. Opvallend veel elementen (zoals deuren, deurklinken, glas-in-loodpanelen etc.) uit de oude klooster- en internaatsgebouwen zijn hergebruikt. Zo zijn in de huidige kapittelzaal de deuren uit de recreatiezaal van de oude gebouwen hergebruikt. Klooster en kapel hebben daarnaast nog belangrijke architectuurhistorische waarden wegens vormgeving, ornamentiek en materiaalgebruik.

De kapel is in- en uitwendig voor grote delen gaaf bewaard gebleven. Een dergelijk groot internaatsgebouw is langzamerhand zeldzaam aan het worden. Ondanks de sloop van een aantal bouwdelen is het karakter van het geheel nog steeds zeer herkenbaar.

Het klooster is op dit moment qua omvang nog slechts een schim van de omvang die het ooit bezat. Ooit was het klooster in oppervlakte bijna gelijk aan de omvang van de kern Dongen.

Van het oorspronkelijke complex resteert nog het carré van het frontgebouw aan de Hoge Ham en de daarachter gelegen kapel.

4. DE TOEKOMST: SLIMME ZORGCONCEPTEN

Wat is Slimme Zorg?

Zo lang mogelijk zelfstandig thuis wonen, met alle gemakken en zorg in de buurt. Dat is de wens van veel ouderen en chronisch zieken. De vergrijzing en ontgroening en de impact ervan op de gezondheidszorg maken van deze wens een noodzaak. Zorg-, gemak- en comfortdiensten via ICT maken dit mogelijk.

Wil je deze Slimme Zorg breed inzetten in de Brabantse samenleving, dan is sociale innovatie nodig: het creëren van bewustzijn, draagvlak en vaardigheden bij de eindgebruikers (ouderen, chronisch zieken, mantelzorgers en professionals). Maar ook het ontwikkelen van nieuwe samenwerkingsvormen en werkprocessen tussen alle betrokken partijen. Daarbij gaat het om organisaties voor welzijn, wonen en zorg, overheden en bedrijfsleven.

Samenwerking in projecten

Inmiddels worden zestien concrete projecten ondersteund. Denk hierbij aan beeldspraakverbindingen met mantelzorgers, bibliotheek of thuiszorg. Of aan een digitaal dossier voor partners en kinderen van dementerende ouderen. Een belangrijke voorwaarde voor provinciale steun is de samenwerking tussen verschillende partijen in een project. Zowel maatschappelijke organisaties als kennisinstituten als het bedrijfsleven moeten erbij betrokken zijn. Essentieel is de deelname van eindgebruikers aan de ontwikkeling en uitvoering van de projecten. Het gaat immers om hún wensen, behoeften en ervaringen.

Delen van kennis

De partners wisselen de opgedane kennis en ervaring uit in bijvoorbeeld leerbijeenkomsten en op congressen. Deze uitwisseling vindt ook plaats in groter verband, in Nederland en op Europees niveau. Voorbeelden zijn het kennisuitwisselingsproject PEOPLE en het e-He@lth Network van de Assembly of European Regions (AER). De provincie is ervan overtuigd dat samenwerking de schaalvergroting versnelt.

Vergroten van bewustzijn

Het creëren van bewustzijn en betrokkenheid onder de grote groep potentiële gebruikers is van groot belang. Daarom ondersteunt de provincie verschillende actieve belangenorganisaties bij de communicatie naar hun achterban, zoals lokale en overkoepelende ouderenbonden en de provinciale vrouwenraad.

5. STICHTING MARIA-OORD

Organisatie

Stichting Maria-oord heeft een verpleegzorgafdeling voor 24 plaatsen met behandeling en verblijf voor bewoners met een psychogeriatrische aandoening of een somatische aandoening. Binnen het zelfde complex wordt ook extramurale zorg geboden aan de zusters Franciscanessen van Dongen. Binnen het complex Schoolstraat 3, "klooster de Terebint", wordt op soortgelijke wijze verzorging, verpleging en andere diensten aangeboden aan de Congregatie Franciscanessen van de Heilige Familie. In Oosterhout wordt er verzorging en verpleging aangeboden aan de Benedictinessen van de 'Onze Lieve Vrouwe Abdij' en de Norbertinessen van 'Catharinadal'. Samenwerkingsverbanden zijn er verder met Thuiszorg Thebe Midden- en West-Brabant, verpleeghuis "de Volckaert te Dongen, zorg- en behandelcentrum Elisabeth te Breda en woningcorporatie WSG te Geertruidenberg.

Na een zeer goede beoordeling door de Inspectie voor de Volksgezondheid in september 2007 (zie rapport op www.igz.nl) heeft de Stichting Maria-oord in 2008 het opstapcertificaat HKZ behaald. Het volledige certificaat is reeds succesvol behaald in juni 2010.

De bewonersparticipatie binnen de organisatie is traditioneel hoog, daarnaast heeft ook het personeel een grote invloed op het organisatiebeleid. De instelling wil in haar rol als werkgever op dezelfde wijze met haar personeel omgaan als de wijze waarop men verwacht dat de medewerkers met de cliënten omgaan. Hierdoor worden er ook eisen aan onze medewerkers gesteld. De stichting vindt het haar plicht te voorzien in goede ontwikkelingsmogelijkheden en een gezond personeelsbeleid. Met aandacht voor een prettige werksfeer.

Congregatie ZFB

Het leveren van verantwoorde en kwalitatief goede zorg vormt de leidraad voor alle medewerkers van Maria-oord. Het uitgangspunt voor het wonen, welzijn en de zorgverlening is het individuele zorgplan. Het individuele zorgplan en de geleverde zorg worden vastgelegd in een centraal zorgdossier. In een overeenkomst met de cliënt wordt een zorgovereenkomst gesloten. In deze zorgovereenkomst worden de afspraken vastgelegd met betrekking tot de levering van zorg, begeleiding en of afnemen van diensten. Intramuraal wordt op een integrale wijze multidisciplinair zorg verleend waarbij binnen de instelling nauw wordt samengewerkt met de Stichting de Volckaert te Dongen. Samenwerking met verpleeghuisarts, fysiotherapie, ergotherapie en overige disciplines. Voor de verpleegkundige beschikbaarheid wordt mede gebruik gemaakt van het ambulante team van Stichting de Volckaert.

Met de komst van de Kwaliteitswet Zorginstellingen is het opstellen van een kwaliteitsjaarverslag een wettelijke verplichting geworden. We moeten als zorgaanbieder verantwoorde zorg leveren. Onder

verantwoorde zorg wordt verstaan zorg, wonen en welzijn op een acceptabel niveau. Dit gebeurt op basis van vastgestelde normen.

De zorg moet in ieder geval doeltreffend, doelmatig en zorgvraaggericht worden verleend. Deze zorg moet afgestemd zijn op de reële behoefte en mogelijkheden van de bewoner. De huidige wet- en regelgeving (Kwaliteitswet zorginstellingen, WGBO) verplicht ons de zorgverlening zodanig te organiseren dat Maria-oord zowel kwalitatief als kwantitatief van personeel en materieel wordt voorzien. Maria-oord is verplicht tot een verantwoorde zorgverlening.

Binnen het kwaliteitsbeleid staat vooral het oordeel van de cliënten centraal. Een belangrijk speerpunt in deze is de bejegening van de cliënten door de medewerkers van de Stichting Maria-oord. Samen met de cliëntenraad wordt de kwaliteit van de diensten regelmatig besproken.